

УДК 929:378 (КДПУ) (1932-1974)

О.І. МІНІН – СОРОК РОКІВ СЛУЖІННЯ РІДНОМУ ІНСТИТУТУ

Ріжняк Р.Я.

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна

У статті висвітлюються основні факти науково-педагогічної та управлінської діяльності протягом 1932–1974 років викладача фізичних та технічних дисциплін фізико-математичного факультету тодішнього вищого педагогічного навчального закладу м. Кіровограда Олександра Івановича Мініна. Досліджується трудова біографія О.І. Мініна як вправного фізики та «технаря», кваліфікованого педагога, організатора кафедральної роботи.

Ключові слова: О.І. Мінін, фізик, викладач, учасник війни, управлінець.

O.I. MININ – FORTY YEARS OF SERVICE TO THE NATIVE INSTITUTE

Rizhniak R.Ya.

The Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University,

Kropyvnytskyi, Ukraine

The article highlights the main facts of scientific and pedagogical and managerial activities during 1932-1974, the teacher of physical and technical disciplines of the Faculty of Physics and Mathematics of the then higher pedagogical educational institution of Kirovograd Alexander Ivanovich Minin. The labor biography of O.I. Minin is investigated as a skilled physicist and "technician", a qualified teacher, organizer of cathedral work.

Key words: O.I. Minin, physicist, teacher, participant in the war, manager.

С.К. Корольок, який протягом тривалого часу очолював Кіровоградський педагогічний інститут, у першому томі Наукових записок нашого вишу опублікував об'ємний нарис «До двадцятиріччя існування Кіровоградського педінституту ім. О.С. Пушкіна» [1]. Він писав: «У 1929 р. на базі технікуму в Кіровограді був організований інститут соціального виховання з трирічним навчанням... В інституті були такі відділи: 1) техніко-математичний, 2) агробіологічний, 3) історичний, 4) мови й літератури; причому студенти випускних курсів педтехнікуму були прийняті на другий курс інституту, а на перший були зараховані слухачі підготовчих курсів». Саме таким другокурсником техніко-математичного відділу новоствореного інституту став

свого часу Олександр Іванович Мінін, більше 40 років наступного життя якого були пов'язані з рідним вишем.

Народився Олександр Мінін 14 липня 1911 року у м. Єлисаветграді (тодішня назва Кропивницького) у сім'ї робітника. Після закінчення школи 1928 року він вступив на річні курси для підготовки до вступу на техніко-математичний відділ педагогічного технікуму, студентом якого він був з 1929 по 1932 рік, закінчуючи техніко-математичний відділ вже Інституту соціального виховання. У 1934 році додатково закінчив фізико-математичний факультет учительського інституту зі спеціальності «фізика». Одночасно з навчанням працював до 1932 року на кафедрі фізики на посаді лаборанта, а потім – викладачем цієї ж кафедри [3, арк. 188]. Перервою у викладацькій роботі на кафедрі фізики стала служба в 51-му артилерійському полку радянської армії з квітня до листопада 1934 року, протягом якої Олександр Мінін здав екзамени на звання старшого лейтенанта та був звільнений у запас. Повернувшись зі служби, О.І. Мінін до самого початку війни працював старшим викладачем кафедри фізики педагогічного інституту [3, арк. 186]. Ось як згадує той період колега Олександра Івановича – тодішній завідувач кафедри фізики Прокіп Григорович Холявенко: «Колектив кафедри складався всього лише з 4 осіб. Лабораторія одна. Інститут став педагогічним лише перший рік. Довелось зусилля свої направити на розвиток лабораторій, фізичного устаткування аудиторії та фізичного кабінету. Молоді фізики (я, Романовський Павло Феоктистович і лаборант Мінін Олександр Іванович) дуже часто лишались в інституті до 23 або 24 годин. В результаті було утворено три лабораторії та кабінет методики фізики» [5]. У якості старшого викладача кафедри фізики О.І. Мінін проводив лабораторні та практичні заняття з оптики, механіки, теплоти, а також займався підготовкою для вступу абітурієнтів в межах підготовчого відділення інституту [6].

23 червня 1941 року Олександр Іванович Мінін був мобілізований до діючої армії, відразу ставши командиром взводу артилерійського полку Південно-Західного фронту, де й був тяжко поранений [2, с. 104], [3, арк. 188]. В акті медичного огляду О.І. Мініна (свідectво про хворобу № 195/49 від 11.10.1944 р.)

констатовано: «Назва хвороби: Травматичне пошкодження перенеального нерву лівої стопи. ... На підставі статті 11 графи II-III розкладу хвороб Наказу НКО СРСР 1942 р. № 336 визнаний нездатним до військової служби з виключенням з обліку» [3, арк. 192] (переклад з російської автора).

Після лікування в госпіталі в квітні 1942 року міський комітет компартії м. Саропул Удмуртської АРСР направляє О.І. Мініна на роботу інженером на завод № 203 Міністерства електропромисловості. А через рік – у квітні 1943 року – його переводять на посаду старшого інженера конструкторського відділу заводу № 695 того ж міністерства у м. Москва. В характеристиці, підписаній начальником відділу матеріалознавства цього заводу, говориться, що О.І. Мінін «за період своєї роботи на Державному Союзному заводі № 695 ... на посаді інженера електро-ізоляційної лабораторії проявив себе хорошим фахівцем з повним знанням своєї справи. Всі доручені йому роботи виконувалися добросовісно, акуратно та з великою ініціативою» [3, арк. 194] (переклад з російської автора).

Після звільнення м. Кіровограда Олександр Іванович Мінін 1 квітня 1944 року повертається до рідного інституту на кафедру фізики старшим викладачем. З 1 жовтня цього ж року його наказом по університету призначають завідувачем заочного відділу [3, арк. 196], а наказом № 650 від 14.02.1945 р., підписаного заступником Наркома освіти УРСР І.С. Гуленком, О.І. Мінін призначається заступником директора інституту «по заочному відділу» [3, арк. 197].

Війна залишила після себе страшні наслідки – вщент була розграбована й зруйнована матеріальна база факультету. Була знищена вся енергетична база, зіпсована або знищена переважна більшість фізичних приладів, установок, апаратів, аудиторних та лабораторних меблів. Усьому інституту було заподіяно матеріальних збитків на суму 6 млн. крб. [1]. Опалення майже не працювало, студенти на лекціях сиділи у верхньому одязі, у головних уборах; чорнило замерзло в чорнильницях; на стінах виступав лід. В аудиторіях не вистачало столів, стільців, часто сидіння споруджувалися з цегли. У вечірній час приміщення часто залишалися без світла. Великою проблемою було дістати

звичайну крейду. Усе потрібно було розпочинати спочатку. Великим гальмом у роботі була нестача кваліфікованих кадрів, відсутність спеціальної літератури, періодичних видань. Усі зусилля невеликого факультетського колективу викладачів, обслуговуючого персоналу та студентів були спрямовані на створення нормальних житлових, побутових і навчальних умов. Найскладніше було відновити матеріальну базу факультету. Це було пов'язано з тим, що в країні все виробництво було поставлено на військовий лад і лабораторного устаткування майже не виготовлялось. Колективом було здійснено ряд заходів з підготовки до першого післявоєнного навчального року. Потрібно було підготувати й відремонтувати приміщення, відшукати та відремонтувати обладнання, наочність. Не дивлячись на великі організаційні та фінансові труднощі, інститут 25 березня 1944 року розпочав заняття зі студентами других курсів учительського й педагогічного інститутів, з третіми курсами педагогічного інституту й підготовчими курсами до інституту. Відразу ж було відновлено фізико-математичний факультет, на якому розпочалася підготовка вчителів фізики й математики, вчителів математики й фізики для середньої школи, а також учителів математики й фізики для неповної середньої (7-річної) школи. Відновили роботу обидві кафедри – кафедра фізики й кафедра математики [1], [4, с. 33–34]. Одним з важливих заходів у підготовці до нового навчального року було комплектування інституту вступниками й професорсько-викладацьким персоналом. Для популяризації нового набору інститут ще в квітні 1944 р. оголосив у газетах і по радіо про набір студентів, організував підготовчі курси. Внаслідок цього інститут на 15 серпня мав понад 400 заяв з оформленими документами бажаючих вступити на перші курси. Крім того, на підготовчих курсах було підготовлено 210 курсантів. Отже, з курсантами загальна кількість бажаючих вступити на перший курс на 15 серпня становила понад 600, а на 1 вересня заяв було вже 706. План набору тоді становив 360 осіб. Тобто, конкурс був майже 2 особи на місце. Тож, інститут мав можливість відібрати краще підготовлених [4, с. 35].

У перші роки після війни на кафедрі фізики працювали П.Г. Холявенко, О.І. Мінін, І.І. Сидоренко. Пізніше були прийняті на роботу Я.Б. Дейчман і Г.О. Дубовов. Колективом кафедри була проведена колосальна робота з відновлення нормального навчального процесу та функціонування матеріально-технічної бази. З 1945 до 1952 року кафедрою фізики керував П.Г. Холявенко, а з 1 вересня 1952 року завідувачем кафедри було призначено старшого викладача кафедри О.І. Мініна (наказ № 38-к від 28 січня 1953 року) [3, арк. 193].

Належній організації навчально-виховного процесу в післявоєнний період заважала відсутність навчально-матеріальної бази (лабораторій, кабінетів), а також відсутність кваліфікованих працівників. Тому в той час студенти не працювали у фізичних лабораторіях протягом семестру, а лише в кінці семестру виконували фізичний практикум, причому робили це «бригадним способом» (через відсутність достатньої кількості приладів). Відсутність кваліфікованих кадрів приводила до того, що викладачі були «універсалами», тобто читали різні курси. А в повоєнні роки курс теоретичної фізики на факультеті читався запрошеними викладачами, що приїздили з міст Полтави та Одеси. Усе це, звичайно, не могло не позначитись на якості навчальної роботи. Але вже у 1956–1957 навчальному році студенти, що працювали у фізичних лабораторіях, виконували лабораторні роботи парами. Слід відзначити, що серед периферійних педагогічних вишів України в нашому інституті одними з перших перейшли на індивідуальне виконання лабораторних робіт з дисциплін фізичного циклу [4, с. 35].

На початку другого семестру 1944–1945 навчального року Народний комісаріат освіти направив на роботу до інституту ряд викладачів. Це дещо зняло напругу з кадровим забезпеченням навчального процесу. Уже на кінець навчального року в інституті працювали: один доктор математичних наук; чотири доценти й кандидати наук; два старших викладачі, допущені до захисту кандидатських дисертацій; викладачі й асистенти; 16 осіб обслуговуючого персоналу.

Кращими викладачами в інституті на той час вважалися: Й.П. Боднар'юв – старший викладач кафедри математики; М.М. Лепський – кандидат фізико-математичних наук; М.С. Ліфшиць – доктор математичних наук; А.М. Щепет'єв – керівник кафедри математики; О.І. Мінін – старший викладач кафедри фізики та деякі інші [4, с. 35].

Уже в 1950 році можна було говорити, що матеріальна база факультету (перш за все кафедри фізики) перевищила довоєнний рівень. На цей час факультет мав такі кабінети та лабораторії: кабінет математики, кабінет методики викладання фізики, механіко-теплову лабораторію, електрично-оптичну лабораторію, кабінет лекційного демонстрування, майстерню фізичних приладів, лабораторію електрорадіотехніки.

Усі ці кабінети й лабораторії забезпечували нормальне виконання майже всіх демонстрацій і майже всіх лабораторних робіт, що вимагалися програмою. Але слід мати на увазі, що весь післявоєнний період характерний був надзвичайно високими темпами технічного прогресу, інтенсивним розвитком науки, особливо наук, що базуються на досягненнях фізики й математики. Фізика напівпровідників, електроніка, фізика твердого тіла, фізика атомного ядра, фізика елементарних часток зайняли положення лідерів сучасної науки. Тому весь час у післявоєнний період змінювалися та розширювалися програми з фізичних дисциплін, а це приводило до необхідності систематичного поновлення матеріальної бази кафедри фізики факультету та відповідної напруженої роботи викладачів та лаборантів [4, с. 37]. Саме над розв'язанням цих проблем і працював О.І. Мінін, перебуваючи з 1952 до 1955 року на посаді виконувача обов'язки завідувача кафедри фізики [3, арк. 193].

Для поліпшення політехнічної й практичної підготовки майбутніх вчителів було передбачено ряд нових курсів. Майбутні вчителі фізики, крім автосправи, вивчали ще електротехніку та радіотехніку, працювали в інститутських майстернях по дереву та металу. У 1959–1960 навчальному році інститут почав працювати за новими навчальними планами. Ці плани повніше відбивали загально-педагогічні та методичні завдання підготовки вчителів, більше часу

відводили на педагогічну практику (у межах 25 відсотків навчального часу), передбачали факультативне вивчення окремих предметів (автосправи, фотосправи тощо) [4, с. 39]. За свідченнями завідувача лабораторією спеціального фізичного практикуму Петра Васильовича Сірика (який закінчив фізмат 1968 року за спеціальністю «Фізика») Олександр Іванович Мінін як старший викладач кафедри фізики читав студентам 2-семестрову дисципліну «Технічне моделювання», у результаті вивчення якої студенти мали здати 2 проекти (у відповідних семестрах робота виконувалася у слюсарній та столярній майстернях), кожен з яких представляв певну діючу модель фізичного процесу. Таку ж дисципліну Олександр Іванович викладав і на спеціальності «Математика», але цього разу результатом вивчення дисципліни мало бути виготовлення просторової моделі стереометричної фігури. Крім того, Олександр Іванович був майстром фотографування і навіть вів студентам-фізикам факультатив із фотосправи. Його кваліфікацію вправного фотографа підтверджує «Свідоцтво», видане Центральними заочними курсами фотографії «Союзфото» про закінчення повного курсу навчання 1939 року за відділенням «керівники фотогуртків» [3, с. 190]. Крім того, за свідченнями П.В. Сірика, О.І. Мінін самостійно займався фотополюванням, виготовивши з дерева для цього навіть спеціальний «тримач» для фотоапарату з довгофокусним об'єктивом у вигляді «прикладу від рушниці».

У зв'язку з введенням у 1957 році нової спеціальності «Фізика та загально-технічні дисципліни» з п'ятирічним терміном навчання, у 1961 році на факультеті було відкрита кафедра загально-технічних дисциплін. Ця кафедра об'єднувала дисципліни технічного напрямку, які забезпечували підготовку вчителів фізики за додатковою спеціальністю – праця в шкільних навчальних майстернях. Керували цією кафедрою доцент М.К. Іпатов, а згодом доцент Д.М. Лужковський [4, с. 39]. О.І. Мінін став викладачем цієї кафедри, читаючи дисципліни: технології, фотосправа, моделювання [3, с. 201]. В характеристиці, підписаній директором тодішнього інституту С.К. Королюком, зазначається: «Добре володіє технікою експерименту. Конструктор і майстер-слюсар, токарь,

моделювальник, фотограф і електро-радіотехнік» [3, с. 199] (переклад з російської автора). Втім, нововведена спеціальність і створена кафедра проіснували недовго. Спочатку була змінена спеціальність, а 1967 року була закрита кафедра. Тому О.І. Мінін знову повернувся на посаду старшого викладача кафедри фізики [3, с. 202].

Маючи «золоті руки», О.І. Мінін навчав студентів практичних навичок виконання професійних операцій у слюсарній та столярній справі, у фотографуванні та моделюванні, в електро- та радіобладнанні. Разом з тим, будучи авторитетним та необхідним для факультету практиком, Олександр Іванович особливо не опікувався своїми науковими здобутками. Хоча певні плани у цьому напрямку він мав: по-перше, в грудні 1948 року у співавторстві з виконувачем обов'язки завідувача кафедрою фізики П.Г. Холявенком О.І. Мінін завершив роботу над складанням науково-термінологічного словника з фізики [3, с. 199], по-друге, 1952 року він здав два экзамени кандидатського мінімуму в Київському державному університеті [3, с. 188].

За військові та трудові заслуги О.І. Мінін був нагороджений медалями «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1946 р.), «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1946 р.) та двома медалями «За трудову доблесть» (1953 та 1961 рр.) [3, с. 187]. А 1951 року йому було присвоєно звання «Відмінник народної освіти УРСР» [3, с. 198].

Після повторної появи на кафедрі фізики Олександр Іванович пропрацював на посаді старшого викладача ще 7 років. Згідно наказу № 9-к від 14.02.1974 року по Кіровоградському педінституту ім. О.С. Пушкіна О.І. Мініна було «звільнено з посади старшого викладача кафедри фізики з 01.03.1974 року у зв'язку з переходом на пенсію по старості» [3, с. 203–204].

Таким чином, Олександр Іванович Мінін став знаковою постаттю нашого університету та фізико-математичного факультету зокрема як неймовірний практик, майстер із «золотими руками», кваліфікований та освічений фізик, професійний педагог, невтомний організатор вивчення студентами фізмату

технологій та моделювання. На всіх ділянках педагогічної діяльності він вирізнявся відповідальним та самовідданим ставленням до своїх обов'язків викладача педагогічного вишу. Один з перших випускників нашого факультету, мужній воїн, майстер-моделювальник, авторитетний викладач серед студентів та професіонал своєї справи для колег. Саме таким Олександра Івановича Мініна буде пам'ятати фізмат!

Список використаної літератури

1. Королюк С.К. До двадцятиріччя існування Кіровоградського педінституту ім. О.С. Пушкіна. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного інституту імені О.С. Пушкіна*. 1951. Том 1. Київ, Радянська школа. 3–24.
2. Садовий М.І., Біденко Н.І., Лазаренко Д.С. Ніхто не забутий, ніщо не забуте: Біографічні відомості про учасників Великої Вітчизняної війни викладачів та працівників Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Кіровоград, ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2014. 187.
3. Особові справи працівників інституту, які мають наукові ступені та звання (Мардхуда – Мініна). Архів Кіровоградського державного педагогічного інституту імені В.К. Винниченка. Том 23. Арк. 186–204.
4. Фізико-математичному факультету – вісімдесят: витоки, становлення, сьогодення, перспективи. Авраменко О.В., Алексеева С.І., Ганжела І.П. та ін. Загальна редакція Р.Я. Ріжняка. Кіровоград, КОД, 2010. 160 с.
5. Холявенко П.Г. Щоденник. Поточний архів фізико-математичного факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.
6. Раскевич Н.А. Спогади. Поточний архів фізико-математичного факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.